

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Voor niet in deze lijst opgenomen woorden zij verwezen naar het zaakregister. Wordt bij de omschrijving van een begrip een woord gebruikt dat zelf ook in deze lijst is opgenomen, dan is dit voorzien van een sterretjes (*).

Abstractum: zelfstandig naamwoord dat iets aanduidt dat niet als tastbaar kan worden voorgesteld; 'haat, liefde'.

Accusativus: *casus die gebruikt wordt voor een nadere bepaling van het werkwoord, o.m. het lijdend voorwerp. 'Jan sloeg *hem*.' (§ 74 a)

Activum: actieve of bedrijvende vorm. 'Hij schrijft een brief.' Vgl. *passivum.

Adiectivum: bijvoegelijk naamwoord; 'gouden schalen'.

Adverbium: bijwoord. 'Vandaag ga ik *snel* naar huis.'

Adiectivum verbale: bijvoegelijk naamwoord dat afgeleid is van een werkwoord; 'vrezend, bloeiend'.

Adversatief: een tegenstelling aanduidend. 'Gisteren regende het, maar vandaag schijnt de zon.'

Anaforisch: terugverwijzend naar iets dat al genoemd is. 'Ik zag de tuinman in de tuin lopen. *Hij* had *daar* al de hele ochtend gewerkt.'

Analogievorming: verandering van woorden of grammaticale elementen naar het model van andere in klank of betekenis verwante woorden of vormen, b.v. 'zanderig' i.p.v. 'zandig' naar analogie van 'waterig, bibberig' enz.

Antecedent: datgene waarnaar verwezen wordt d.m.v. betrekkelijke voornaamwoorden; '*de brief* die hij geschreven heeft'. Vgl. *relativum.

Antithese: tegenstelling; 'licht en duisternis, goed en kwaad'.

Apocope: weglating van een onbeklemtoonde klank of lettergreep aan het einde van een woord; 'eind' < 'einde'.

Apodosis: nazin in een *conditionele zinsstructuur. De apodosis geeft aan wat er zal (zou) gebeuren als aan de in de *protasis gegeven voorwaarde is (was) voldaan. 'Als je dat doet, *zal ik je altijd dankbaar blijven*.'

Appelativum: algemene aanduiding of soortnaam, in onderscheid met eigennamen, die naar één specifieke persoon of zaak verwijzen (vgl.

Eng. 'common noun' en 'proper noun'). Soms kunnen appellativa echter tot eigennamen worden (§ 72 e), vgl. Ned. 'Den Bosch, Den Oever, Wijk (= nederzetting) aan Zee'.

Appositie: bijstelling. 'Hij woont in Amsterdam, *de hoofdstad van Nederland.*'

Aspect: beschrijvingswijze van het verloop van de door het werkwoord uitgedrukte werking, of de gebeurtenis zich uitstrekt over de tijd, of zij eenmalig is of zich herhaalt, enz. Zie *momentaan, *duratief, *uniek en *iteratief. Wordt in het Nederlands op verschillende manieren uitgedrukt, maar niet door een aparte vervoeging van het werkwoord. Vgl. 'We hebben mooi weer.' en 'We houden mooi weer.' (§ 43 b)

Assimilatie: het verschijnsel dat van twee aangrenzende klanken een van beide zich in de uitspraak aanpast aan de andere. Men spreekt van **regressieve** assimilatie als de eerste klank zich aanpast (balling < ban-ling) en van **progressieve** assimilatie als de tweede zich aanpast ('metterdaad < met-der-daad'). De assimilatie kan ook gedeeltelijk zijn ('zakdoek' uitgesproken als 'zagdoek'). Vgl. *dissimilatie.

Asyndese: verbinding zonder voegwoord. 'Hij kwam binnen, deed zijn jas uit, ging zitten. Hij zei niets.' (i.p.v. 'Hij kwam... *en* deed...' enz.). Vgl. *syndese.

Attribuut: bepaling bij een nomen; 'de kat *van de buren*', 'rode rozen'.

Cardinale (pl. **cardinalia**): hoofdtelwoord; 'één, twee' enz. Vgl. *ordinale.

Casus: naamval; zie *nominativus, *genitivus, *accusativus (*dativus, *locativus, *vocativus) en § 74 b.

Casus pendens of **nominativus absolutus:** een buiten het eigenlijke zinsverband geplaatst deel van de zin. '*Zijn gedrag* – laten we het daar maar niet over hebben.' (§ 70 a)

Causaal: oorzaak of reden aangevend. 'Hij koopt het niet, *omdat hij geen geld heeft.*'

Causatief: het plaatsvinden van een werking of handeling veroorzakend; 'vellen' (= 'doen vallen'), 'drenken' (= 'doen drinken').

Chiasme: het verschijnsel dat twee bij elkaar behorende zinnen of delen van een zin, wat de woordschikking betreft, elkaars spiegelbeeld zijn. 'De mens moet niet leven om te werken, maar werken om te leven.'

Cohortativus: aansporende wijs, zie *modus.

Collectivum: zelfstandig naamwoord dat een groep wezens of dingen die samen een eenheid vormen, aanduidt en dat formeel in het enkelvoud staat; 'gebladerte, vee'.

Comparativus: vergrotende trap; 'groter dan een leeuw'. Vgl. *superlativus.

Communio generis: gemeenslachtig, d.w.z. zowel *masculinum als *femininum. Vgl. 'De vrouw die haar hond uitlaat groet de man die uit zijn auto stapt.': 'de' en 'die' zijn gemeenslachtig, maar het bezittelijk voornaamwoord onderscheidt 'zijn' en 'haar'.

Conatief: uitdrukking van een pogen. 'Ik probeer hem te overtuigen.'

Concessief: toegevend. 'Hoewel hij zijn best doet, lukt het hem niet.'

Conditioneel: voorwaarde aangevend. 'Als je zoekt, zul je vinden.' Zie *protasis en *apodosis.

Congruentie: Overeenstemming in vorm tussen verschillende delen van een zin die in een bepaald syntactisch verband staan. In de zin 'Wij zien het huis dat daar staat' congrueert 'zien' (= pl.) met 'wij', 'staat' (= sg.) met 'dat' en 'dat' (sg. onzijdig) met 'het huis'.

Conjugatie: vervoeging. Zie bij *paradigma.

Coniunctie: voegwoord. Men onderscheidt nevenschikkende voegwoorden ('en, maar, of') en onderschikkende voegwoorden ('omdat, toen, indien').

Consecutief: gevolg aangevend. 'De bouwvakkers staken, zodat het werk stil ligt.'

Consecutio temporum: opeenvolging van *tempora, b.v. de voortzetting van een pf. door een ipf. c. (§ 77 d, e). [In het Ned. verstaat men onder 'consecutio temporum' het verschijnsel dat het tempus van ingebedde zinnen bepaald wordt door het tempus van de hoofdzin. 'Ik hoopte dat hij morgen zou (niet: zal) komen.']

Consonant: medeklinker, b.v. *p, f, k, s, t*. Vgl. *vocaal.

Constructio ad sensum: constructie naar de betekenis van het woord, niet naar de vorm. 'Een aantal leerlingen hebben het examen gehaald', 'Het kind pakt haar pop.'

Contractie: samentrekking van klanken; 'da's (< dat is) vreemd', Eng. 'I've' < 'I have', 'won't' < 'would not'.

Copula: 1. het verbindingswoord 'en' (alleen zó in deze grammatica);

2. het koppelwerkwoord 'zijn', b.v. 'Het gras *is* groen.' Soms wordt ook het pronomen personale dat als derde element is toegevoegd aan de nominale zin (§ 66 g 1) ten onrechte 'copula' genoemd. Dit gebruik is gebaseerd op de veronderstelling dat het pronomen in deze zinnen geen andere functie heeft dan het aan elkaar verbinden van de twee andere delen van de zin (zoals ons koppelwerkwoord).

Dativus: *casus die o.a. gebruikt wordt om het meewerkend voorwerp aan te geven. In het Ned. alleen nog bij persoonlijke voornaamwoorden ('Ik heb het *hun* gegeven') en in archaïsch taalgebruik ('te *zijner* ere'). De semitische talen, die geen aparte vorm van het nomen voor de dativus hebben, maken in plaats daarvan gebruik van voorzetsels (vgl. Ned. 'Ik heb het *aan* de kinderen gegeven', '*tot* zijn eer').

Dativus commodi of incommodi: *dativus die resp. de bevoordeelde of benadeelde persoon of zaak aangeeft. 'Ik wens *je* alle goeds', 'Een ernstig ongeluk is *hem* overkomen.'

Deiktisch: aanwijzend. Deiktische elementen relateren de zin in plaats en tijd aan het hier-en-nu van de spreker. '*Gisteren* is op *dat* kruispunt een ongeluk gebeurt.'

Demonstratief adverbium: aanwijzend bijwoord; 'hier, daar, toen'.

Demonstrativum [*pronomen —]: aanwijzend voornaamwoord; 'deze, die'.

Denominativum: werkwoord dat van een naamwoord (= *nomen) is afgeleid; 'verzegelen, verzilveren, hameren'.

Dentaal: medeklinker die gevormd wordt met de tong tegen de tanden: *n, d, t*.

Determinatie: bepaaldheid. In de zin '*De* koningin reed voorbij in *een* auto.' is 'de koningin' bepaald en 'een auto' onbepaald.

Diakritisch teken: teken dat wordt toegevoegd aan een letter om een nieuw spellingssymbool te krijgen. B.v. de in het Duits aan *a* toegevoegde trema in 'spät' enz. (§ 1 b)

Diftong: tweeklank, realisatie van twee *vocalen of van van een *vocaal en een *halfvocaal in één lettergreep; '*fraai, zij, bui*'; in het Hebreeuws: *aw* en *ay*.

Diminutivum: verkleinwoord; 'huisje, kindje, autootje'.

Disiunctie: nevenschikking met het voegwoord 'of'. 'Ga je mee of blijf je hier?'

Dissimilatie: het verschijnsel dat een van twee opeenvolgende gelijke

klanken gewijzigd wordt; 'kamenier' < 'kamerier', 'murmelen' (vgl. Lat. 'murmurare').

Distributieve pluralis: *pluralis die uitdrukt 'ieder die...', 'allen die...'.
'Wie (= allen die) zich tegen jou keren, zullen geen stand kunnen houden.'

Distributiva: telwoorden die aangeven 'hoeveel telkens'; 'telkens drie, telkens vier'.

Dualis: tweevoud. Vgl. *singularis, *pluralis.

Duratief: *aspect dat aangeeft dat de door het werkwoord aangeduide handeling voortduurt. 'Hij bleef doorlopen.' Vgl. *momentaan.

Elativus: zie *superlativus.

Elisie: uitstoting van een klank; 'kind'ren' i.p.v. 'kinderen'.

Ellips: weglating van een of meer woorden die in gedachten moeten worden toegevoegd. 'Honger?' i.p.v. 'Heb je honger?'

Emfatische consonanten: met speciale kracht uitgesproken medeklinkers. (§ 1 g)

Enclise: versmelting van een woord met een onmiddelijk voorafgaand woord, waardoor het zijn eigen klemtoon verliest. 'Hij zegt dat-ie rijk is.' Vgl. *proclise.

Epicoena: *nomina met een vast grammaticaal geslacht die zowel mannelijke als vrouwelijke wezens aanduiden; 'het kind', Fr. 'le rat, la souris'.

Factitief: een toestand of eigenschap veroorzakend; 'groot maken, verzwakken'.

Faryngaal: in de keelholte (= farynx) gevormde klank, zie *gutturaal.

Femininum: vrouwelijk. 'De maan verlicht de nacht met haar schijnsel.' Vgl. *masculinum.

Fiëntisch: een handeling, beweging of verandering uitdrukkelijk: 'lopen, leggen, schrijven' enz. Vgl. *statief.

Finaal: doel aangevend. 'Hij haastte zich, om niet te laat te komen.'

Frequentatief: zie *iteratief.

Fricatief: schuurklank, medeklinker die gevormd wordt door een niet volledige afsluiting van het spraakkanaal en die daardoor kan voortduren: *f*, *v*, *s*, *z*. Vgl. *plosief.

Futurum: toekomstige tijd. 'Hij zal je opbellen.'

Futurum exactum: voltooid toekomstige tijd. 'Hij zal de boeken gelezen hebben.'

Futurum instans: de zeer nabije toekomstige tijd. 'Ik *sta op het punt* te vertrekken.'

Geminatie: verdubbeling van medeklinkers; 'zeggen, *bommen*'. Overigens geeft een grafische verdubbeling niet altijd daadwerkelijk verdubbeling in de uitspraak aan. Zo betreft het verschil in uitspraak van deze twee voorbeelden met resp. 'zegen' en 'bomen' niet de *consonant, maar de voorafgaande *vocaal. Vgl. Eng. 'sitting' en 'siting', Duits 'Haffen' en 'Hafen'.

Genitivus: *casus die o.a. gebruikt wordt om een relatie van bezit of afhankelijkheid uit te drukken; 'de heer *des huizes*', 'in naam *der wet*'.

Genitivus epexegeticus: genitivus die een nadere verklaring of uitleg geeft; 'de deugd *van vrijgevigheid*'.

Genitivus partitivus: constructie met genitivus die een deel van een grotere eenheid aanduidt; 'een bete *broods*'.

Genitivus obiectivus: genitivus die het *object van de in het zinsdeel genoemde werking aangeeft; 'de wederopbouw *der verwoeste steden*'.

Genitivus possessivus: genitivus van bezit; 'het huis *des konings*'.

Genitivus subiectivus: genitivus die het *subject van de in het zinsdeel genoemde werking aangeeft; 'het bruisen *der wateren*'.

Gentilicium: naamwoord dat het behoren tot een stam of volk enz. aanduidt; 'Nederlander, Hagenaar'.

Geruisen: klank die gevormd wordt door sluiting of vernauwing van het spraakkanaal (resp. *plosieven en *fricatieven), in tegenstelling tot *sonoren, waarbij de lucht ongehinderd naar buiten kan.

Gerundium: vorm van het als *substantivum gebruikte werkwoord; 'het prijzen'.

Gerundivum: vorm van het als *adiectivum gebruikte werkwoord; 'prijzenswaardig'.

Glottisslag: klank waarbij de stembanden eerst worden gesloten en daarna openschieten, zodat de lucht met kracht ontsnapt. (§ 1 d)

Gutturaal: keelklank. Men onderscheidt *faryngalen en *laryngalen. (§ 1 d)

Halfvocaal: klank die een positie inneemt tussen medeklinkers en klinkers: *w, j*.

Haplologie: weglating van een lettergreep uit een opeenvolging van

- twee (vrijwel) gelijke lettergrepen; 'ute-trecht' > 'Utrecht', Eng. 'gentle-ly' > 'gently', Lat. 'matutina' > Fr. 'matin'.
- Hendiadys:** het uitdrukken van één samengesteld begrip door twee nevenschikte woorden; 'zang en jubel' i.p.v. 'jubelzang'.
- Hypotaxis:** onderschikking, zie *parataxis.
- Imperativus:** gebiedende wijs. 'Kom hier!' Zie *modus.
- Imperfectum:** vorm van het werkwoord die aangeeft dat een handeling nog niet voltooid is of was; gebruikelijke, maar eigenlijk onjuiste benaming voor de hebreeuwse praefix-conjugatie. Zie ook *perfectum.
- Inchoatief:** het begin of aanvangsstadium van een handeling of gebeurtenis aanduidend; 'inslapen' (vgl. 'slapen'), 'ontbranden' (vgl. 'branden').
- Indefinitum** [*pronomen —]: onbepaald voornaamwoord; 'iemand, men, alles'.
- Indicativus:** aantonende wijs; de gewone persoonsvorm van het werkwoord zoals gebruikt in mededelende zinnen. 'Zij slaapt.' Zie *modus.
- Infinitivus:** de onbepaalde wijs van het werkwoord. 'Ik zag hem *rennen*.' Vgl. *verbum finitum.
- Interjectie:** tussenwerpsel. 'Zeg, kom je?', 'Hé, wat is dat?'
- Intransitief:** onovergankelijk. Een intransitief werkwoord kan geen lijdend voorwerp bij zich hebben. 'Hij loopt.' Vgl. *transitief en zie *rectie.
- Interrogativum** [*pronomen —]: vragend voornaamwoord; 'wie?', 'welke?'
- Irrealis:** onvervulde of onvervulbare voorwaarde. '*Ware de hulp op tijd gekomen*, dan was de ramp niet geschied.' Vgl. *realis.
- Iteratief of frequentatief:** *aspect dat een voortdurend herhaalde werking weergeeft; 'klapperen' (vgl. 'klappen'), 'De regen *tikte* tegen het raam.' (vgl. 'Hij *tikte* tegen het raam.'). Vgl. *uniek.
- Iussivus:** aanvoegende wijs, zie *modus.
- Labiaal:** met de lippen gevormde medeklinker: *p, b, m*.
- Laryngaal:** in het strottehoofd (= larynx) gevormde klank, zie *gutturaal.
- Locativus:** naamval die de plaats van de handeling aangeeft. Het Ned., dat deze naamval niet kent, moet gebruik maken van voorzetsels, b.v. 'in het huis, op straat'.

Masculinum: mannelijk. 'De boom spreidt *zijn* takken uit.' Vgl. *femininum.

Mediaal: aanduidend dat de door het werkwoord uitgedrukte handeling een speciaal effect heeft op het *subject: 'Hij baande *zich* een weg door de menigte.'

Metathesis: verwisseling van klanken binnen een woord. In het Ned. in versprekingen zoals 'conserveren' i.p.v. 'converseren', 'weps' i.p.v. 'wesp', verder b.v. in 'naald', met *dl* > *ld* (vgl. Fries 'neddel', Duits 'Nadel').

Mimatie: toevoeging van de letter *m*.

Modaliteit: uitdrukking van de houding van de spreker ten opzichte van de zin, b.v. de wenselijkheid, waarschijnlijkheid of mogelijkheid ervan. Zie hieronder: *modus.

Modus: wijs, morfologische categorie van het werkwoord die aangeeft of er sprake is van een bewering, een wens, een voorwaarde, een bevel enz. Men onderscheidt (o.a.) de aantonende wijs (*indicativus; 'hij komt'), de aanvoegende wijs (*iussivus; 'hij kome'), de gebiedende wijs (*imperativus; 'kom!') en de aansporende wijs (*cohortativus; 'laat ons komen').

Momentaan of punctueel: *aspect dat aangeeft dat de handeling als een punt in de tijd kan worden opgevat, omdat het begin tevens het eindpunt is. 'Toen ik de kamer *binnenkwam*, *sprong* hij meteen op.' Vgl. *duratief.

Multiplicativum: telwoord van vermenigvuldiging; 'driemaal, vijfmaal' enz.

Nasaal: neusklank: *m*, *n*, *ng* (in 'zing, hang' enz.).

Negatie: 'Ik ken hem *niet*.'

Neutrum: onzijdig; '*het* huis *dat* in *het* bos staat.' Vgl. *masculinum en *femininum.

Nomen: (zelfstandig of bijvoegelijk) naamwoord; 'huis, groen'.

Nomen actionis: zelfstandig naamwoord dat is afgeleid van een werkwoord en dat een handeling aangeeft; 'voortgang, gevecht'.

Nomen opificium: zelfstandig naamwoord dat iemand die een bepaald beroep uitoefent, aanduidt: 'bakker, schilder, metselaar'.

Nomen primitivum: *nomen dat niet van een ander woord is afgeleid; 'hond, mens'. Vgl. de van een verbum afgeleide nomina onder *nomen actionis en *nomen opificium.

Nomen unitatis: zelfstandig naamwoord dat een lid van een groter geheel aanduidt; 'een haar'.

Nominativus: *casus die gebruikt wordt voor het grammaticale onderwerp van de zin. 'Zij lopen naar de overkant.' (vgl. *dativus 'hun').

Nominativus absolutus: zie *casus pendens.

Object: voorwerp, complement bij het *verbum dat de persoon of zaak aanduidt die bij de door het werkwoord uitgedrukte handeling betrokken is. Men onderscheidt het **direct** object of lijdend voorwerp, b.v. 'De man slaat *het kind*.' en het **indirect** object of meewerkend voorwerp, b.v. 'Ik geeft *haar* bloemen.' Vgl. *accusativus en *dativus en zie verder bij *rectie.

Object, inwendig: lijdend voorwerp met min of meer dezelfde betekenis als het werkwoord; 'z'n *gang* gaan, een *droom* dromen'.

Objectszin: bijzin die functioneert als lijdend voorwerp in de hoofdzin. 'Ik dacht, *dat hij zou komen*.' Vgl. *subjectszin.

Optatief: een wens uitdrukkend. 'Moge hij voorspoedig zijn!'

Ordinale (pl. **ordinalia**): rangtelwoord; 'eerste, tweede'. Vgl. *cardinale.

Paenultima: de voorlaatste lettergreep van een woord; 'bewaren, zoeken'. Vgl. *ultima.

Palataal: medeklinker die gevormd wordt met de tong tegen het harde gehemelte; *nj, sj, tj* in 'oranje, tasje, katje'.

Paradigma: de reeks verbogen of vervoegde vormen van een woord; 'Ik *loop*, jij *loopt*, hij/zij/het *loopt*' enz.

Paragoge: toevoeging van een of meer klanken aan het einde van een woord, b.v. 'inkt', ontstaan uit het oudere 'inc'. (Zie § 44 g over de nun-paragogicum.)

Parallellisme: stijlfiguur waarbij een aantal zinnen of zinsdelen op dezelfde wijze beginnen en verlopen en ook inhoudelijke overeenkomsten vertonen. 'De held staat machteloos, de dappere verliest de moed, de sterke krimt ineen.'

Parataxis: nevenschikking. 'Hij kwam binnen en ging zitten.' Vgl. *hypotaxis (onderschikking): 'Toen hij binnengekomen was, ging hij zitten.'

Paronomasie: versterking of nadere bepaling van een werkwoord door een ander woord van dezelfde wortel; 'een droom dromen'. Vgl. *object, inwendig.

Participium: deelwoord. Het Nederlands kent het tegenwoordig deelwoord ('Al *doende* leert men.'), het voltooid deelwoord ('Wie heeft dat *gedaan*?') en het passief deelwoord ('Het werk is *gedaan*.').

Partikel: (klein) onverbuigbaar woord. Onder de partikels vallen de *adverbia, de *coniuncties, de *interjecties en de *praeposties.

Passivum: lijdende vorm. 'Zijn fiets *werd gestolen*.' Vgl. *activum.

Perfectum: vorm van het werkwoord die de handeling voorstelt als voltooid of afgerond. 'Hij heeft de auto gewassen.' Deze afronding kan zowel voor, als tijdens, als na het spreekmoment gesitueerd worden (vgl. Ned.: voltooid verleden, voltooid tegenwoordige en voltooid toekomstige tijd). Gebruikelijke, maar eigenlijk onjuiste benaming voor de hebreeuwse suffix-conjugatie. Overigens geeft ook in het Nederlands de z.g. voltooide tijd lang niet altijd een voltooide handeling aan. Vgl. *imperfectum.

Pentateuch: de eerste vijf boeken van de bijbel (Gen. t/m Deut.).

Plosief: plofklank, medeklinker die gevormd wordt door totale afsluiting van het spraakkanaal: *p, t, k*. Vgl. *fricatief.

Plurale tantum: zelfstandig naamwoord dat alleen in het meervoud voorkomt; 'hersenen, Philippijnen'.

Pluralis: meervoud. 'De leerlingen maken *hun* huiswerk.' Vgl. *singularis en *dualis.

Pluralis, gebroken: *pluralis met een van de *singularis afwijkend vocaalpatroon in de *stam, b.v. Arab. *mulukun*, meervoud bij *mali-kun* 'koning'.

Pluralis majestatis of intensivus: majesteitsmeervoud; 'wij, koningin der Nederlanden.'

Plusquamperfectum: voltooid verleden tijd. 'Ik *had* de auto gewassen.'

Possessivum [*pronomen —]: bezittelijk voornaamwoord; 'mijn, zijn, haar'.

Praedicaat: gezegde, dat wat de zin zegt over het *subject. 'De moeder *bekommert zich om haar kinderen*.'

Praefix: voorvoegsel; 'opeten, wanhoop, herdruk, geslagen'. Vgl. *suffix.

Praepositie: voorzetsel; 'op, na, in' enz.

Praesens: tegenwoordige tijd. 'Piet *loopt* op straat.'

Praeteritum: verleden tijd. 'Els *stond* te wachten.'

Privatief: een privatief werkwoord is een *denominativum met de betekenis 'ontdoen van, beroven van het door het grondwoord genoemde'; 'ontvolken, ontschorsen'.

Proclise: versmelting van een éénlettergrepig onbeklemtoond woord met het onmiddellijk volgende. 'k Was radeloos.' Vgl. *enclise.

Prohibitibus: een incidenteel bevel of verzoek met een ontkenning. 'Laat ons nu *niet* in de steek!' Vgl. *vetitivus.

Pronomen: voornaamwoord. Dit kan zijn het *pronomen personale, het *possessivum, *demonstrativum, *relativum, *interrogativum, *indefinitum en verder het *reciproke en *reflexieve pronomen.

Pronomen personale: persoonlijk voornaamwoord; 'ik, hem, zij'.

Protasis: voorzin in een *conditionele zinsstructuur, die aangeeft aan welke voorwaarde voldaan moet zijn, wil dat wat in de *apodosis staat, gebeuren. 'Als je dat doet, zal ik je altijd dankbaar blijven.'

Prothetisch (soms ook **prosthetisch**): toegevoegd aan het begin van een woord; 'tachtig' < 'achtig'.

Punctueel: zie *momentaan.

Quiesceren: 'rusten'. Een quiescerende *consonant 'rust' in de voorafgaande *vocaal en wordt daarom niet uitgesproken; Fr. 'faux, pas'.

Realis: een voorwaarde die als werkelijk wordt voorgesteld. 'Als je iets hoort, moet je me waarschuwen.' Vgl. *irrealis.

Reciprook: wederkerig. 'Zij helpen *elkaar*.'

Rectie: het verschijnsel dat woorden uit bepaalde klassen andere constructies of woordvormen bepalen (regeren). In het Ned. regeren praeposities meestal de vierde naamval ('van *mij*' en niet 'van *ik*'); het werkwoord 'horen' regeert een lijdend voorwerp ('ik hoor *lawai*'), 'beloven' regeert ook een meewerkend voorwerp ('zij belooft *hem* trouw') en 'luisteren' regeert een voorzetselvoorwerp ('ik luister *naar de radio*'). Kan een werkwoord verschillende soorten complementen regeren, dan is er vaak sprake van betekenisverschil (vgl. 'hij hoort *naar vermaning*'). Zie § 80 a en vgl. *transitief, *intransitief en *object.

Radicaal: een tot de *wortel (= radix) behorende consonant. In 'gesprek' zijn *s*, *p*, *r* en *k* radicalen.

Reduplicatie: herhaling van het geheel of een gedeelte van de wortel. Lat. 'cucurri' (= 'ik heb gelopen'), vgl. 'curro' (= 'ik loop').

Reflexief: wederkerend. 'Hij wast *zich*.'

Regeren: zie *rectie.

Relatieve zin: betrekkelijke zin. 'De man *die daar zit*, ken ik niet.'

Relativum [*pronomen —]: betrekkelijk voornaamwoord. 'De boom *die* voor ons huis stond, is omgehakt.' Vgl. *antecedent.

Sibilant: sisklank: *s*, *z*, *sj*.

Singularis: enkelvoud. 'Ik heb een boom geplant.' (vgl. *pluralis 'wij hebben bomen geplant.')

Sonoor: klank waarbij de lucht ongehinderd kan ontsnappen, in tegenstelling tot klanken die gevormd worden door gehele of gedeeltelijke afsluiting van het spraakkanaal, b.v. *m*, *n*, *l*, *r*. Vgl. *geruisen.

Spirantisering: klankovergang van een *plosieve naar een *fricatieve realisatie van medeklinkers, b.v. *p* > *f*, *b* > *v*.

Stam: basisvorm van een woord waarvan verbogen of vervoegde vormen worden afgeleid; 'hij *werkt*, wij *werken*'.

Statief: een toestand of eigenschap uitdrukkend; 'rood zijn, liggen'. Vgl. *fiëntisch.

Stemhebbende consonant: medeklinker die met trilling van de stembanden gearticuleerd wordt, b.v. *b*, *d*, *v*.

Stemloze consonant: medeklinker die zonder trilling van de stembanden gearticuleerd wordt, b.v. *p*, *t*, *f*.

Subject: onderwerp. 'De hond *bijt* de man.'

Subjectszin: een bijzin die fungeert als onderwerp in de hoofdzin: 'Dat *hij verlegen was*, bleek nu wel duidelijk.' Dit kan ook een relatieve bijzin zijn (met ingesloten antecedent): 'Wat *hij altijd al gevreesd had*, is nu gebeurd.' Vgl. *objectszin.

Substantivum: zelfstandig naamwoord; 'boek, liefde'.

Suffix: achtervoegsel; 'goed*heid*, bergachtig, waardevol, loopt'. Vgl. *praefix.

Superlativus: overtreffende trap. Men spreekt van de **relatieve** superlativus als het gebruik van de overtreffende trap berust op een vergelijking, b.v. 'zijn *jongste* zoon' (= 'de zoon die jonger is dan de andere zonen'), en van de **absolute** superlativus of **elativus** als hij gebruikt wordt om aan te geven dat iets in zeer hoge mate het geval is, b.v. 'met de *grootste* moeite' (= 'met zeer veel moeite'). Vgl. *comparativus.

Syndese: verbinding met voegwoord. 'Karel ging naar huis, *maar* Piet bleef nog even.' Vgl. *asyndese.

Tempora consecutiva: het perfectum consecutivum en het imperfectum consecutivum, zie *consecutio temporum en § 77 d-e.

Tempus (pl. **tempora**): vorm van het werkwoord die tijd aangeeft, b.v. tegenwoordige tijd 'ik loop', verleden tijd 'ik liep'.

Temporeel: de tijd betreffend. '*Toen hij het boek uit had*, pakte hij de krant.'

Tetragrammaton: de vierletterige godsnaam: YHWH. (§ 8 b)

Transitief: overgankelijk. Een transitief werkwoord kan een lijdend voorwerp bij zich hebben. 'Hij *eet* vis.' Vgl. *intransitief en zie *rectie.

Ultima: laatste lettergreep van een woord; 'ontmaskering.' Vgl. *paenultima.

Uniek: *aspect dat de eenmaligheid van de handeling aangeeft. Vgl. 'Hij schreeuwde.' en 'Hij gaf een schreeuw.' Vgl. *iteratief.

Velaar: medeklinker die gevormd wordt met de tong tegen het zachte gehemelte: *k, g, ch*.

Verbum (pl. **verba**): werkwoord.

Verbum finitum: persoonsvorm. Vorm van het werkwoord die vervoegd wordt naar persoon (wie? 1^e p. = spreker enz.), geslacht (*masculinum of *femininum) en getal (*singularis of *pluralis). In het Ned. wordt de persoonsvorm alleen vervoegd naar persoon en getal. 'Ik *ben* vroeg naar huis gegaan. Hij *is* nog even gebleven. Zij *zijn* helemaal niet gekomen.' Vgl. *infinitivus (= verbum in-finitum).

Vetitivus: verbod met algemene geldigheid. 'Gij zult niet doden.' Vgl. *prohibitivus.

Vocaal: klinker, b.v. *i, e, o, u*.

Vocaalharmonie: aanpassing van de vocalen van verschillende lettergrepen aan elkaar. Vgl. Turks 'diš' ('tand') — 'dišim' ('mijn tand'), 'gul' ('roos') — 'gulum' ('mijn roos').

Vocativus: aanduiding van de aangesproken persoon. 'U kunt daar plaatsnemen, *meneer Jansen*.' In b.v. het Latijn wordt hiervoor een aparte naamval gebruikt: 'Marce' (= 'o Marcus!, hé Marcus!' enz.).

Volitief: werkwoordsvorm die een wilsuiting weergeeft, zoals de *cohortativus, de *imperativus, de *iussivus, de *prohibitivus en de *vetitivus. Zie ook *modus en voor het onderscheid tussen **directe** en **indirecte** volitieven § 77 k.

Wortel: het consonantisch geraamte van een woord, bestaande uit een vaste opeenvolging van enkele consonanten. Vgl. *spreken, sprak, gesproken, spraak, spreuk, sprookje, gesprek, bespreking, afspraak*, enz. Zie ook *radicaal en § 22 a.

Tot slot volgen hieronder de hebreeuwse equivalenten van enkele veelgebruikte grammaticale termen.

בִּינוּנִי	participium.
בְּנִין	stamformatie (zie § 42).
ו' הַהִפּוּךְ	waw conversivum (vgl. §§ 43 g , 77 g).
הִזְה	tegenwoordige tijd.
מִקְוֹר	infinitivus.
מִשְׁקַל	patroon (zie § 22 a).
עָבַר	'perfectum'.
עָתִיד	'imperfectum'.
פָּעַל	werkwoord (vgl. § 41 a).
סְמִיכוֹת	status constructus (vgl. § 25 b, noot 2).
צִוִּי	imperativus.
שֵׁם	naamwoord.